

Степанова О. В.,

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу управління економікою
Інституту економіки та прогнозування НАН України,

Іголкін І. В.,

науковий співробітник відділу управління економікою
Інституту економіки та прогнозування НАН України

ОРІЄНТИРИ ВЗАЄМОДІЇ СТРУКТУР ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Проаналізовано особливості взаємодії громадянського суспільства і держави в західноєвропейських країнах та надано рекомендації щодо використання цього досвіду при формуванні української моделі громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, партнерство, соціальний прогрес, демократія.

Взаємодія держави з громадянським суспільством на основі партнерства необхідна для розвитку України як правової, демократичної і соціальної держави. Органи влади визнають, що соціальний прогрес, демократичний суспільний розвиток мають забезпечуватись активною участю громадськості.

Досвід демократичних держав світу доводить, що саме громадська участь дає змогу досягти більшої ефективності в багатьох сферах суспільного життя – від реалізації соціальної політики до сфері державного управління.

У рамках системно-управлінського підходу громадянське суспільство розглядається як суб'єкт формулювання громадянських прав і свобод, необхідних для відтворення населення, розвитку підприємництва та забезпечення соціальної відповідальності бізнесу. Водночас деякі тлумачення передбачають протиставлення громадянського суспільства системі державного управління, що виступає як механізм обмеження індивідуальних свобод. Розглядаючи громадянське суспільство як сукупність суспільних утворень, об'єднаних специфічними інтересами (економічними, етнічними, культурними і т. ін.) і здатних ефективно контролювати діяльність державної машини¹, слід зазначити, що важливою передумовою його розвитку є високий рівень довіри та відкритості суспільних відносин. Довіра і транспарентність у системі економічних відносин передбачають глибоке взаємопроникнення державних і приватних структур з метою розв'язання завдань суспільного значення. У процесі такого взаємопроникнення національна інституційна архітектоніка ускладнюється через формування нових організаційних форм господарювання, удосконалення управлінських практик, підвищення рівня

¹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Гражданское_общество.

соціальної відповідальності бізнесу, прискорення темпів розвитку ринкової інфраструктури та нагромадження соціального капіталу².

Той факт, що громадянське суспільство відіграє дуже значну роль у процесах демократизації та функціонування демократичного суспільства, підтверджується безліччю історичних прикладів. Однак сьогодні дедалі очевиднішим стає і те, що у деяких посткомуністичних країнах концепція громадянського суспільства піддалася певним спрошенням, думки про наявність принципових взаємозв'язків між перебігом демократичних переворень і розширенням сфери незалежного громадянського суспільства містять відбиток певної фетишизації ролі останнього³.

У пострадянській трансформації України за відсутності розвинутих інститутів громадянського суспільства реальним суб'єктом модернізації залишається політична еліта. Однак якості еліт (ідеологія, ціннісні установки, соціальний склад), механізм ротації і тип її структури слабо співвідносяться з економічною та політичною модернізацією.

Розгляду різних аспектів взаємодії держави з громадянським суспільством на основі партнерства присвятили праці багато вітчизняних і зарубіжних науковців: П. Конрой, Дж. Сакс, Й. Зігерт, Я. Схольте, Р. Патнем, П. Авріль, Ф. Редер, Х. Лінц, Дж. Б'юкенен, Дж. Коммонс, Т. Веблен, М. Вебер, Г. Шмольлер, Е. Дюркгейм, Д. Норт, Е. Шоттер, Дж. Ходжсон, Е. Фуруботн, Р. Ріхтер, Е. Остром, Г. Таллок, В. Геєць, К. Павлюк, Є. Черевиков, Ю. Рубинський, З. Кац, М. Доган, І. Семененко, Г. Вайнштейн та ін. Згадані вчені-економісти зробили вагомий внесок у дослідження цієї тематики.

З огляду на те, що інститут громадянського суспільства в Україні перебуває в кризовому стані, який зумовлено посиленням втручання держави в суспільне життя та небажанням правлячої еліти конкурувати з незалежними недержавними структурами у питаннях визначення порядку соціального, політичного та економічного розвитку суспільства, ця тема потребує подальшого дослідження.

Тому метою цієї статті є спроба проаналізувати трансформацію взаємодії громадянського суспільства і держави в європейських країнах та використання цього досвіду при формуванні української моделі громадянського суспільства, яка націлена на досягнення високих стандартів якості життя і реалізацію демократичних прав та свобод людини і громадянина в суспільстві.

Сучасне широке використання категорії “інститут” дає можливість розглядати її у п’яти аспектах: поведінковому, когнітивному, асоціативному, регулятивному та конститутивному⁴.

² Черевиков Є. Л. Публічно-приватне партнерство як соціально-економічний інститут / Є. Л. Черевиков // Економічна теорія. – 2009. – № 4. – С. 37.

³ Вайнштейн Г. И. Закономерности и проблемы посткоммунистических трансформаций / Г. И. Вайнштейн // Политические институты на рубеже тысячелетий. XX–XXI вв. – Дубна : Феникс+, 2001. – С. 163.

⁴ Parto S. “Good” Governance and Policy Analysis: What of Institutions? / S. Parto [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edocs.ub.unimaas.nl/loader/file.asp?id=978>.

Відповідно до поведінкового аспекту, інститути можна розглядати як стандартизовані соціальні звички, що відображають соціальні норми в діяльності індивідів та їхніх груп. Когнітивний аспект акцентує увагу на інститутах як ментальних моделях, що ґрунтуються на цінностях і “вмонтовані” в культуру. Відповідно до асоціативного аспекту інститути – це механізми, що сприяють заданій або привілейованій взаємодії серед різних приватних та суспільних інтересів. У регулятивному плані інститути є установками та результатами. Конститутивний аспект дає змогу їх розглядати як такі, що встановлюють межі суспільних відносин⁵.

Деякі дослідники виключають з громадянського суспільства все те, що має стосунок до держави, – як адміністративні структури, які виконують владні функції, так і партії, які борються за владу або проти неї⁶.

Поза громадянським суспільством залишаються релігійно-фундаменталістські секти, що не визнають системи цінностей переважної більшості громадян, етнічні клани, кримінальні структури мафіозного типу і, нарешті, “фальшиві” громадські організації, які прямо або побічно створюються і фінансуються державою. Необхідно визнати й існування в Європі структур громадянського суспільства, діяльність яких спрямована не на інтеграцію в наявне суспільство, а на культивування відособленості тих чи інших соціальних груп.

Інститути громадянського суспільства в Іспанії та Португалії відіграли видатну роль у переході цих країн від авторитаризму до демократії. “За даними Фонду суспільного розвитку, в Англії близько 50 % населення або бере участь безоплатно у суспільному корисній діяльності за місцем проживання, або користується її плодами. У США – ще більше”⁷.

Взаємодія таких соціальних інститутів, як держава і громадянське суспільство, на сьогодні досліджена явно недостатньо. Основна проблема полягає у відсутності працездатної теоретичної моделі, в рамках якої були б вирішенні суперечності між забюрократизованістю державних інститутів, що функціонують у рамках владної вертикаль, і громадянським суспільством, яке функціонує згідно з мережевим принципом.

Зазначена проблема актуальна не лише для перехідних країн, а й для країн з усталеними традиціями громадянського суспільства.

У такому контексті досить показові зауваження відомого французького дослідника і публіциста П. Авріля у книзі, написаній по гарячих слідах подій у Франції 1968 р.: “Необхідно, нарешті, щоб якась політична організація (політичний інститут, було б точніше) забезпечувала на національному рівні зв’язок між владою і громадянами – ця проблема не вирішена дотепер”⁸.

⁵ Черевиков Є. Л. Публічно-приватне партнерство як соціально-економічний інститут / Є. Л. Черевиков // Економічна теорія. – 2009. – № 4. – С. 34.

⁶ Offerle M. La société civile en question / M. Offerle. – P. : Année d'édition, 2003. – 124 p.

⁷ Кокарев И. Соседские сообщества: путь к будущему России / И. Кокарев. – 2-е изд., испр. – М. : Прометей, 2001. – С. 40.

⁸ Avril P. Le gouvernement de la France : de Louis XVI a Pompidou / P. Avril. – P. : Éditions universitaires, 1969 – P. 203.

Як показали молодіжні бунти у Франції у 2005–2009 рр., її не вирішено й досі.

У Франції поняття *État* (держава) асоціюється саме з уявленнями про автономію та особливу природу, специфічність публічних інститутів, оскільки протистояння публічних і приватних інститутів лежить у самій основі виникнення та існування французької держави, яка буквально “нав’язала” себе феодальному суспільству, що конструювалося на базі насильницького протиставлення цінностей абсолютистської бюрократії і приватних, деструктивних цілей регіональних, професійних і релігійних інститутів середньовічного громадянського суспільства.

Це аж ніяк не заперечує наявності в тій самій Франції громадянського суспільства. “Ми є свідками того, що інститути суспільства, його установи, закони, а також наявні форми їх взаємодії, котрі існують як економічні, політичні, соціальні, релігійні структури, є зовнішніми опорами людини, що роблять можливими мораль і моральну поведінку”⁹.

Необхідно визнати, що в сучасних умовах, як у країнах Європи, так і в Україні, спостерігається свого роду фрагментованість інтересів і відбувається повернення від солідарних інтересів до індивідуальної конкуренції, а це, у свою чергу, означає, що вироблення ініціативи саме стає проблемою. Фактично, чим більш демократичні політичні та соціальні інститути, тим складніше виробити ініціативу. Одні й ті самі демократичні процесуальні правила перешкоджають утворенню олігархій, гарантують права суверена і перешкоджають ініціативі. Але без ініціативи немає політичного розвитку. Ініціатива, утім, безглузда, якщо не можна реалізувати її та контролювати цю реалізацію. Статичному принципу функціонування законодавчої, виконавчої та судової влади слід протиставити динамічний політичний процес ініціативи, реалізації і контролю¹⁰.

Процес формування громадянського суспільства у сучасній Європі не простий, оскільки визначається не директивними рішеннями, а соціальними практиками індивідів. У свою чергу, людські інтереси настільки складні, що говорити про їх агрегування означає лише використовувати певну метафору для позначення складного процесу. Механізми агрегування інтересів не підсумовують, а переформовують інтереси, розробляючи нові ідеї через дискусії і спонукаючи деяких індивідів перевизначити свої уподобання, вибираючи певні інтереси за рахунок інших або зводячи різnobічний набір питань до двох альтернатив, за які можна голосувати¹¹. Тому механізми

⁹ Weber W. Spannungen und Kräfte im westdeutschen Verfassungssystem / W. Weber. – B. (West), 1970. – S. 44.

¹⁰ Верченов Л. Н. Политическая наука: национальные школы / Л. Н. Верченов // Зарубежная политология в XX столетии : сб. науч. тр. / РАН ИИОН. Центр соц. науч.-информ. исслед. Отд. политологии и правоведения, Ин-т сравнит. политологии, Российская ассоциация политической науки ; отв. ред. вып. М. В. Ильин. – М., 2001. – С. 48.

¹¹ Organizing Interests in Western Europe: Pluralism, Corporatism and the Transformation of Politics / ed. by S. Berger. – N. Y. : Cambridge University Press, 1981. – 426 p.

колективних рішень не змінюють суми індивідуальних переваг, але дають змогу досягти рішень навіть тоді, коли чітка згода неможлива.

Якщо громадянин доручає державі виконання певних функцій, то водночас підпорядковується її рішенням. Це – “парадокс підлеглого”¹², коли людина сприймає себе і учасником процесу управління державою, і суб’єктом, якого примушують дотримуватися норм поведінки, які він, можливо, і не вибирає.

У деяких країнах на початкових етапах становлення громадянського суспільства його окремі елементи відіграють роль антиінститутів розвитку. Вони перетворюються на потужні громадські коаліції, що розподіляють значні державні ресурси, якщо їм вдається за рахунок державних джерел впливати на державні рішення та існувати на межі держави і громадянського суспільства. Нобелівський лауреат Дж. Б’юкенен писав у 1986 р., що існування таких антиструктур призводить до драматичних наслідків, коли в певний період часу розподільні коаліції штучно гальмують розвиток, використовуючи свій суспільний статус. В інституційній економіці це називається “британською хворобою” або “червоним склерозом”.

Деякі дослідники доводять, що сучасний політичний процес залишає громадськості роль “майже байдужого глядача”. На зміну “громадськості, що представляє приватних осіб, прийшла громадськість, об’єднана в організації”¹³.

Слід мати на увазі, що в сучасній Європі існують:

- а) пасивна громадськість, яка не бере участі в політичному житті, оскільки їй бракує мотивації або інтересів та внаслідок перешкод, що чинилися протиборчими сторонами;
- б) пасивна громадськість, яка бере специфічну участь у політичному процесі, та ініціатива якої, проте, не виходить за рамки окремого акту участі у виборах;
- в) активна громадськість, яка регулярно й усвідомлено бере участь у політичному процесі, у діяльності організацій¹⁴.

“Активна громадськість” є важливою силою в сучасному політичному процесі. Невелика кількісно, вона цілком сумісна з основними конституційними свободами, однак суперечить нинішнім політичним теоріям, в яких домінують “фундаментально-демократичні ілюзії”.

Однією з основних функцій “активної громадськості” стає функція політичного контролю. “Контроль – це щось інше, ніж законодавча, виконавча і судова влада, він сам є частиною політичного процесу. Слабкість конституційного мислення в категоріях поділу влади в тому, що при цьому йдеться про статичний принцип. Поділ влади майже нічого не говорить нам

¹² Бьюкенен Дж. Границы свободы: между анархией и Левиафаном / Дж. Бьюкенен // Бьюкенен Дж. М. Сочинения. – Т. 1. – М., 1997.

¹³ Habermas J. Strukturhandel der Öffentlichkeit untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft / J. Habermas. – B., 1971. – S. 252.

¹⁴ Dahrendorf R. Pfade aus Utopia: Arbeiten zur Theorie und Methode der Soziologie / R. Dahrendorf. – München, 1968. – S. 230.

про політичні процеси, про те, як вони виникають і протікають, припускаючи, що вони є постійними”¹⁵.

Разом із тим мотивом згуртування людей та їх “незалежної” активності нерідко є не тільки прагнення до благородних цілей. Під таким кутом зору абсолютно справедливою видається думка відомого американського фахівця з проблем громадянського суспільства Т. Каротерса: “Визнання того, що люди в будь-якому суспільстві об’єднуються і докладають спільніх зусиль для досягнення як гідних, так і низьких цілей, є ключовим для розвінчування ідеї громадянського суспільства”¹⁶.

Підтвердженням цієї тези є численні конфлікти структур громадянського суспільства, які відбулися останніми роками в європейських країнах. Нині колись толерантна Європа виявляє дедалі більше нетерпимості до мігрантів. Мігранти відповідають взаємністю, підтвердженням чого є бунти молоді з передмість Парижа та інших міст Франції у 2005–2009 рр. Проблеми зі зростанням націоналізму в сучасній Європі пов’язані з відсутністю у значної частини населення культурної пам’яті, яка становить важливий елемент формування групової ідентичності структур громадянського суспільства. У ХХ ст. держава стимулювала приїзд до європейських країн так званих гастарбайтерів, значна частина яких так і не змогла асимілюватися в наявне культурне середовище.

У взаємовідносинах держави і європейських структур громадянського суспільства останніми роками відбувається усвідомлення наявності конфлікту між пріоритетами ідеології прав людини та необхідністю вибудувати ефективний захист від деструктивних процесів (катастрофа культурної ідентичності, маргіналізація, імміграція, конкуренція дешевої робочої сили). Європа опиняється перед жорсткою дилемою – збереження соціальної держави чи ефективна економіка; відданість деклараціям прав людини або відмова від них на користь подвійних і потрійних стандартів; нарешті, якою має бути стратегія такого захисту – повинна Європа бути закритою від зовнішнього світу за допомогою протекціоністських і поліцейських заходів або відкрита, створюючи всередині гнучкі механізми конкуренції. Цей вибір визначає стратегію майбутнього розвитку – на користь згортання демократичних інститутів (про що говорять уже тепер в умовах необхідності непопулярних політичних рішень) або підтримання їх існування всупереч зростанню соціальної напруженості.

Серйозною проблемою стає сама можливість функціонування класичних інститутів парламентаризму за умов сучасного масового суспільства. Падіння якості освіти і культурного рівня, з одного боку, і розширення технічних можливостей маніпулювання суспільною свідомістю – з другого, створюють передумови для ослаблення парламентаризму, зростання ролі політичних еліт у прийнятті стратегічних рішень. Сучасні автори проводять

¹⁵ Dahrendorf R. Konflikt und Freiheit. Auf dem Weg zur Dienstklassengesellschaft / R. Dahrendorf. – München, 1972. – S. 232.

¹⁶ Carothers Th. Civil Society / Th. Carothers // Foreign Policy. – 1999. – № 117. – P. 20.

аналогії з Європою міжвоєнного періоду, зокрема з Веймарською республікою. Можливості маніпулювання електоратом (за умов інформаційного суспільства та розвитку масових комунікацій), пов'язані з феноменом медіально-плебісцитарного вождізму, медіапартій, роблять сучасну ситуацію подібною до тієї, яка існувала на початку ХХ ст., – так званої кризи парламентаризму. Повернення сучасної Європи до плебісцитарної демократії (зрозуміло, на зовсім інших засадах) актуалізує звернення до аргументів на користь раціоналізованого парламентаризму і сильної виконавчої влади, пояснюючи інтерес окремих фахівців до пошуку прийнятної форми демократичного авторитаризму¹⁷.

Як зазначає Ф. Редер, національні, демократичні та капіталістичні революції, кожна з яких окрім стрясала у XVIII, XIX і на початку ХХ ст. країни Західної Європи, прокотилися майже одночасно наприкінці ХХ ст. дев'ятьма комуністичними країнами, привівши до появи на їхньому місці двадцяти восьми держав з новими суспільно-політичними системами¹⁸.

“Усі переходи в колишніх комуністичних країнах, – зазначив ще в 1990 р. Х. Лінц, – фундаментально відрізняються від переходів, що відбувалися в країнах Заходу, через неефективні, централізовані соціалістичні економіки. Цим країнам належить здійснити економічні реформи і переходи до якоїсь форми ринкової економіки водночас зі здійсненням політичної реформи в результаті політичних змін. Однак є свідчення того, що зміни економічної системи пов’язані з більшими труднощами, ніж політичні зміни, почасти тому, що поки не існує моделі переходу від командної до ринкової економіки”¹⁹.

Значною мірою в посткомуністичних країнах Європи структури громадянського суспільства орієнтуються на вирішення політичних завдань, тоді як їхні партнери по Європейському континенту борються з владою за розв’язання соціальних проблем. На жаль, Україна не є винятком.

Сьогодні в Україні назріла потреба у створенні системи заходів і механізмів ефективного партнерства держави та громадянського суспільства, оскільки органи влади, що співпрацюють з інститутами громадянського суспільства, підвищують результативність своєї діяльності й підсилюють її правомірність перед громадянами.

Власність у контексті громадянського суспільства має використовуватись для блага людини і суспільства через благодійництво або економічну діяльність інститутів громадянського суспільства.

Основою громадянського суспільства має бути суспільне середовище нового типу, яке максимально відповідає демократичним (загальносуспільним) цінностям, сприяє розвитку громадянського суспільства.

¹⁷ Медушевский А. Европейская интеграция: механизмы взаимодействия / А. Медушевский // Вестник Европы. – 2006. – № 17. – С. 17.

¹⁸ Roeder Ph. G. The Revolution of 1989: Postcommunism and the Social Sciences / Ph. G. Roeder // Slavic Review. – 1999. – Vol. 58. – № 4. – P. 743.

¹⁹ Linz J. Transitions to Democracy / J. Linz // Washington Quarterly. – 1990. – Summer. – № 3. – P. 156.

Отже, при формуванні української моделі громадянського суспільства, націленої на досягнення високих стандартів якості життя і реалізацію демократичних прав і свобод людини і громадянина у суспільстві, потрібно більшу увагу приділяти саме економічній та соціальній основам громадянського суспільства.

Поштовхом для становлення громадянського суспільства в Україні стало прагнення громадськості до створення демократичного суспільства, потреба у всебічному забезпеченні та захисті прав і свобод людини і громадянина, визнання необхідності створення правової держави та прийняття у зв'язку з цим Декларації про державний суверенітет України.

Основою для створення та функціонування громадянського суспільства в Україні є насамперед положення Конституції України, а саме статті 3, 35, 36, 38, 40 тощо.

Крім Конституції України, законодавчою основою регулювання діяльності громадянського суспільства є: Цивільний кодекс України, Закони України “Про об’єднання громадян”, “Про молодіжні та дитячі громадські організації”, “Про політичні партії в Україні”, “Про звернення громадян”, “Про органи самоорганізації населення”, “Про благодійництво та благодійні організації”, “Про соціальні послуги”, Указ Президента України “Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики”, постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг” тощо.

З метою підготовки до вступу до Європейського Союзу Україна має бути готовою взяти на себе обов’язки членства й відповісти необхідним економічним та політичним вимогам, що встановлені Європейською радою і прийняті у Копенгагені 22 червня 1993 р. (Копенгагенські критерії). Стосовно громадянського суспільства ці вимоги передбачають стабільність законів та інституційних структур, які гарантують демократію, верховенство права, забезпечення прав людини, повагу та захист прав національних меншин.

Станом на сьогодні для взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні вже створено певні умови, які повинні набути подальшого розвитку. Основу такого розвитку мають утворити системні підходи до формування української моделі громадянського суспільства, спрямованої на досягнення високих стандартів якості життя, і реалізацію демократичних прав і свобод людини і громадянина у суспільстві.

Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства (ІГС) повинна відбуватися на засадах таких принципів:

- *Принцип соціального партнерства* передбачає налагодження конструктивної взаємодії між органами влади, суб’єктами господарської діяльності та ІГС при вирішенні соціально значущих проблем.
- *Принцип встановлення балансу* між державними інтересами та інтересами окремо взятих ІГС передбачає встановлення рівноваги, що характеризується оптимальним співвідношенням державних інтересів та інтересів окремо взятих ІГС при виробленні та прийнятті рішень.

Узгодження інтересів громадян і суспільства, їх гармонізація є визначальною умовою формування громадянського суспільства.

- Держава має сформувати таке правове поле, яке б містило гарантії для забезпечення рівних можливостей всіх ІГС у здійсненні їх основної діяльності щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, а також у сфері надання соціальних послуг. При цьому *принцип надання рівних можливостей* повинен забезпечуватися шляхом створення прозорого механізму конкуренції.
- *Принцип взаємної відповідальності та обов'язку надавати звіт*. Діяльність, спрямована на задоволення суспільних інтересів, вимагає як від громадянського суспільства, так і від органів влади відкритості, почуття відповідальності та готовності надавати звіт про свою діяльність та витрачені кошти. Розроблення механізмів громадського контролю за діяльністю органів влади і прийняттям ними рішень, пов'язаних із дотриманням прав і свобод людини і громадянина, відкритістю та прозорістю бюджетів і бюджетного процесу, передбачає розроблення моделі звіту органів влади перед громадськістю в публічній формі. З боку ІГС обов'язок надавати звіт передбачає необхідність дотримуватися норм звітності за використання державних коштів.
- *Принцип невтручання держави у діяльність ІГС*. Органи влади не втручаються у діяльність ІГС, за винятком випадків, встановлених законом, і діють за принципом довільності лише того, що прямо передбачено чинним законодавством. Мінімізація контролю держави за діяльністю ІГС має стати одним із пріоритетних напрямів удосконалення законодавства.
- *Принцип участі у виробленні політики, прийнятті рішень та їх реалізації*. ІГС є каналами представництва наявних у суспільстві різноманітних інтересів, через які громадяни одержують інформацію і висловлюють свою думку щодо запланованих рішень. ІГС сприймаються не як пасивні суб'єкти політики й управлінських рішень, а як безпосередні, активні та зацікавлені сторони, що мають право брати широку участь у процесі вироблення, прийняття та реалізації таких рішень на всіх етапах – від початкових стадій обговорення доцільності їх прийняття до остаточної реалізації.
- *Принцип інформаційної відкритості* передбачає: прозорість, гласність і доступ засобів масової інформації та ІГС до офіційної інформації, а з боку органів влади – надання достовірної інформації громадськості для ефективної взаємодії; активний діалог з ІГС стосовно завдань і обов'язків органів влади, а також рішень, які приймаються ними; визначення взаємних, прозорих і доступних каналів спілкування та інформування про ці канали зацікавлених груп і громадськості; надання об'єктивної інформації, з уточненням у разі необхідності про її конфіденційність і гарантуванням цієї конфіденційності; популяризація і підтримка через засоби масової інформації політики взаємного співробітництва.
- *Принцип визнання державою різноманітності видів діяльності ІГС*. Держава визнає та схвалює існування різноманітних за видами діяльності

ІГС, а також їхню галузеву спрямованість, та підтримує розвиток співробітництва з ІГС на професійно-профільній основі.

- *Принцип ефективності та гнучкості.* Державна політика повинна відповідати реальним суспільним потребам, мати чіткі цілі й прийматися з урахуванням оцінки їхнього очікуваного впливу та попереднього досвіду. Управлінські рішення мають бути своєчасними, механізм їх реалізації – гнучким.
- *Принцип поваги, довери, толерантності.* ІГС і органи влади відіграють при формуванні та здійсненні державної політики різні, але взаємодоповнюючі ролі. Органи влади поважають право громадян і їхніх об'єднань самостійно ставити перед собою мету і скеровувати свою діяльність на її досягнення в рамках правового поля України.

Взаємодія органів влади з ІГС може набувати різних форм і здійснюватися різними способами та засобами, залежно від контексту, в якому відбувається співпраця, та особливостей як органів влади, так і ІГС.

Для підвищення ефективності взаємодії органів влади з ІГС, розвитку партнерських відносин доцільно активно використовувати як закріплені в чинному законодавстві України форми взаємодії, що перевірені вітчизняним і міжнародним досвідом, так і нові, а саме:

- підтримка діяльності різних за спрямуванням громадських організацій, зокрема дитячих, молодіжних, студентських, жіночих, екологічних, об'єднань ветеранів, пенсіонерів, інвалідів, працівників науки, культури, охорони здоров'я, етнокультурних та інших формувань;
- заstrupення ІГС до розроблення, виконання й громадської експертизи проектів законодавчих актів і програм соціального розвитку;
- розміщення та укладання договорів державного замовлення;
- створення асоційованих структур (державно-громадські, громадсько-державні фонди, асоціації, партнерства і т. ін.), які мають визначене коло завдань і створюються за принципом цільового підходу до їх вирішення;
- створення різних спільних консультивативно-дорадчих органів, експертних рад, комісій, груп тощо;
- проведення цілеспрямованої політики з підготовки кадрів та взаємного навчання державних службовців та представників ІГС навичок і практики роботи в партнерстві один з одним;
- інші прийнятні/визначені суб'єктами взаємодії форми.

На сьогодні дедалі більша увага приділяється взаємодії органів влади та ІГС у контексті розвитку міжсекторної співпраці, а саме: держава – ІГС – суб'єкти господарювання на всіх рівнях.

Добробут і розвиток демократичного суспільства базуються на ринковій економіці, що представлена сектором підприємництва, демократично обраною владою, а також ІГС, до яких передусім належать об'єднання громадян. Сучасна економічна політика повинна орієнтуватися на взаємодію цих трьох суб'єктів. Кожен із них може ефективно виконувати свої завдання за умови співпраці, а тому є нагальна потреба в об'єднанні зусиль та запровадженні нових механізмів соціального партнерства, створенні механізмів

взаємодії органів влади, суб'єктів господарювання та ІГС. Налагодження такої взаємодії стане значним кроком у напрямі розвитку громадянського суспільства. Потрібно виробити механізми економічного стимулювання суб'єктів господарювання, з урахуванням того, що їх соціальна відповідальність є важливим елементом суспільної стабільності. Держава визнає, що заохочення соціально відповідального сектору підприємництва – це шлях до формування в суспільстві культури добродійності та меценатства, духовності, системи моральних цінностей.

У свою чергу, мотивацією для суб'єктів господарювання у сфері добродійності мають стати завдання щодо формування сприятливого, соціально безпечного середовища для їхньої діяльності.

Для цього визначальними є такі напрями:

- створення законодавчої основи для ефективнішої взаємодії суб'єктів господарювання та ІГС;
- удосконалення механізмів добroчинності і меценатства в Україні, створення місцевих благодійних фондів для підтримки ІГС;
- ініціювання створення фондів соціальних витрат, що не підлягають оподаткуванню, спрямованих на забезпечення реалізації соціальних програм;
- налагодження тристороннього співробітництва через укладення тристоронніх договорів про партнерство, що охоплюватимуть: суб'єктів господарювання – ІГС – органи влади.

Удосконалення законодавства з питань діяльності ІГС на сучасному етапі полягає у:

- прийнятті законодавства щодо врегулювання статусу та діяльності непідприємницьких організацій;
- прийнятті законодавства, яке врегулює питання волонтерського руху;
- внесені змін до законодавства України, яким регулюються питання об'єднань громадян, соціальних послуг, благодійництва та благодійних організацій, політичних партій в Україні;
- спрощенні процедур реєстрації та встановленні прозорих і простих процедур легалізації непідприємницьких організацій;
- законодавчому врегулюванні підприємницької діяльності ІГС у контексті діяльності громадянського суспільства;
- наданні державної підтримки ІГС;
- розгляді можливості закріплення в законодавстві України права фізичних осіб, які є платниками податків в Україні, адресувати певні відсотки свого податку на розвиток тих ІГС, які така особа вільно обирає;
- мінімізації державного контролю за діяльністю ІГС;
- імплементації в законодавство України положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а також Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якими закріплено право на свободу асоціацій за кожною людиною, зокрема стосовно іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, у створенні та участі в об'єднаннях громадян, а також

- з урахуванням можливості їхньої участі у суспільному житті на місцевому рівні відповідно до європейських стандартів;
- забезпечені права кожного громадянина України, а також іноземця, особи без громадянства незалежно від законності перебування на території України на звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування.

З позиції держави міжнародна діяльність ІГС є важливим інструментом підтримки внутрішніх політичних та економічних реформ, забезпечення гідного місця України в системі міжнародних відносин.

Орієнтація на європейську інтеграцію – пріоритет міжнародної діяльності органів влади та ІГС.

Для розвитку міжнародного співробітництва в цій сфері доцільно:

- сприяти всіма можливими засобами формуванню позитивного міжнародного іміджу України;
- активізувати співробітництво ІГС України з іноземними та міжнародними ІГС в усіх сферах суспільного життя;
- сприяти інтеграції ІГС України в міжнародну мережу ІГС, що надасть їм можливість відстежувати глобальні тенденції суспільного розвитку, одержувати важливу інформацію, перевімати закордонний досвід й активно репрезентувати Україну у світі.

У зв'язку з цим, на нашу думку, взаємодія Української держави з громадянським суспільством на міжнародній арені має розвиватись у таких трьох площинах:

- співпраця органів влади та ІГС України з іноземними й міжнародними державними та недержавними установами й організаціями;
- співпраця органів влади та ІГС України з інститутами громадянського суспільства української діаспори;
- співпраця органів влади та ІГС України з інститутами громадянського суспільства України, які функціонують за межами України.

Удосконалення системи партнерських відносин “держава – громадянське суспільство” сприятиме:

- зростанню авторитету ІГС як інститутів, що спроможні справляти вплив на вироблення, прийняття та реалізацію суспільно значущих рішень;
- перетворенню ІГС на реальний інструмент контролю громадян за ефективністю та прозорістю діяльності органів влади;
- поліпшенню іміджу України в міжнародному співтоваристві;
- ліквідації ізольованості ІГС від діяльності органів влади;
- посиленню громадянської активності;
- підвищенню довіри з боку суспільства до діяльності органів влади;
- утвердженню та популяризації у суспільстві загального розуміння значення ІГС та їхньої ролі.